МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Факультет № 1

Кафедра кримінального права і кримінології

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Основи кримінального права»

вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

галузь знань – 12 Інформаційні технології;
спеціальність – 125 «Кібербезпека (Безпека інформаційних та комунікаційних систем)»

за темою – Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи.

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО
Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 19.05.2022 р. № 5

СХВАЛЕНО
Вченою радою факультету № 1
Протокол від 18.05.2022 р. № 5

ПОГОДЖЕНО
Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 19.05.2022 р. № 5

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального права і кримінології, протокол від 03.05.2022 р. № 6.

Розробник:
старший викладач кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Олішевський О.В.

Рецензент:
завідувач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6 ХНУВС, доктор юридичних наук, професор Харченко В.Б.

План лекції

1. Загальна характеристика і види кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи.
2. Кримінальні правопорушення проти життя особи.
3. Кримінальні правопорушення проти здоров'я особи.

Рекомендована література:

Основна

1. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посіб./за заг. ред. О. М. Литвинова; А.А. Васильєв, Житний О.О., Є.О. Гладкова та ін. Харків: Право. 2020. 656 с.

2. Кваліфікація злочинів у діяльності Національної поліції України: навч. посіб./за заг. ред. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Константа, 2017. 448 с.

3. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях): навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук., проф. О. М. Литвинова; Литвинов О. М., Житний О. О., Клемпарський М. М. та ін. Харків: МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 328 с.

4. Кримінальне право України. (Особлива частина): підручник/за заг. ред. О. М. Литвинова; наук. ред. серії О. М. Бандурка; А. В. Байлов, О. А. Васильєв, О. О. Житний та ін. Харків: ХНУВС, 2011. 572 с.

5. Кримінальне право України. Загальна частина: Практикум: навч. посіб./І. П. Козаченко, О. М. Костенко, В. К. Матвійчук та ін. Київ: КНТ, 2006. 432 с.

6. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: Т. 2: Особлива частина/за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна; Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. 1040 с.

7. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1995 р. № 6 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95 (дата звернення: 10.05.2021).

8. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03 (дата звернення: 10.05.2021).

Додаткова

1. Байлов А. В. Питання визначення початкового моменту кримінально-правової охорони життя людини. *Право і Безпека*. 2014. № 1 (52). С. 76-80.

2. Байлов А. В. Щодо роз'яснень Пленуму Верховного Суду України для кваліфікації злочинів проти життя особи. *Право і суспільство*. 2010. № 6. С. 174-178.

3. Болдарь Г. Є., Данилевський А. О., Кримінальна відповідальність за

вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи: проблеми кваліфікації та відмежування від суміжних складів злочинів : наук.-практ. пос. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. 150 с.

4. Правові позиції Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо застосування законодавства у справах кримінальної юрисдикції. Харків: Одіссей, 2013. 448 с.

5. Сотула О. С. Кримінально-правова охорона життя людини у країнах романо-германської правової сім'ї: ретроспектива, компаративістика, моделювання. Харків: Видавець Іванченко І. С., 2015. 429 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний сайт Верховної Ради України http:// www.rada.gov.ua/
2. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України http://www.kmu.gov.ua
3. Офіційний сайт МВС України http://www.mvs.gov.ua
4. Офіційний сайт Верховного Суду http://www.supreme.court.gov.ua/supreme
5. Інформаційне агентство ЛІГАБізнесІнформ http://www.lbi.ua
6. Єдиний державний реєстр судових рішень http://www.reyestr.court.gov.ua
7. Юридична бібліотека http://www.pravo.biz.ua

Текст лекції

1. Загальна характеристика і види кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи.

Згідно з Конституцією України людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканість та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини (ст. 27).

Більшість кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи об'єднані у II розділі Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи». У тих випадках, коли посягання на життя та здоров'я особи пов'язано із заподіянням шкоди іншим об'єктам кримінально-правової охорони, то ці кримінальні правопорушення містяться в інших розділах Особливої частини КК (наприклад, посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК) – у розділі XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів», посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК) – у розділі I «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України»).

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, що містяться у II розділі Особливої частини КК є життя та здоров'я особи.

З ***об'єктивної сторони*** посягання на життя та здоров'я особи можуть вчинятися як шляхом дії, так і бездіяльністю.

Більшість цих кримінальних правопорушень передбачені законом як кримінальні правопорушення з матеріальним складом, тобто обов'язковою ознакою їх об'єктивної сторони є не тільки суспільно небезпечне діяння, але й суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками.

Суспільно небезпечні наслідки можуть виражатися у заподіянні реальної шкоди життю та здоров'ю особи (смерті, тілесних ушкоджень, іншої шкоди здоров'ю), заподіянні інших тяжких наслідків або створенні реальної загрози заподіяння такої шкоди (наприклад, свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини – ч. 1 ст. 130 КК).

Суб'єктивна сторона даних кримінальних правопорушень у більшості випадків характеризується умисною або необережною формою вини.

Суб'єктом кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи є фізична, осудна особа, яка досягла 16 років, а при вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених статтями 115-117, 121, 122 КК – особа, яка досягла 14 років. В окремих кримінальне правопорушеннях, що розглядаються, законом передбачена наявність спеціального суб'єкта (наприклад, в ст. 117 КК –

мати новонародженої дитини, в ст. 135 КК – особа, яка зобов'язана піклуватися про потерпілого, або особа, яка сама поставила потерпілого в небезпечний для життя стан).

Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи можуть бути поділені на наступні групи:

1) кримінальні правопорушення проти життя особи;
2) кримінальні правопорушення проти здоров'я особи;
3) кримінальні правопорушення , що ставлять у небезпеку життя та здоров'я особи.

2. Кримінальні правопорушення проти життя особи.

Об'єктом цієї групи кримінальних правопорушень є життя особи. При чому ***початком*** життя вважається початок фізіологічних пологів. ***Кінцевим моментом*** життя визнається настання фізіологічної смерті, коли внаслідок повної зупинки серця і припинення постачання клітинам кисню відбувається незворотний процес розпаду клітин центральної нервової системи і смерть мозку.

Самогубство, тобто заподіяння смерті самому собі, як і готування до самогубства та замах на самогубство, не є кримінально караними діяннями.

До кримінальних правопорушень проти життя відносяться:

– Умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК);
– Умисне вбивство при обтяжуючих обставинах (ч. 2 ст. 115 КК);
– Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК);
– Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК);
– Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ст. 118 КК);
– Вбивство через необережність (ст. 119 КК);
– Доведення до самогубства (ст. 120 КК).

Таким чином, більшість кримінальних правопорушень проти життя (за винятком доведення до самогубства та погрози вбивством) складають вбивства.

Згідно із ч. 1 ст. 115 КК ***вбивство – це умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині.*** Стаття 119 КК передбачає відповідальність за вбивство через необережність. Саме тому загальне поняття ***вбивства*** слід визначати як ***протиправне, умисне або з необережності заподіяння смерті іншій людині.***

З ***об'єктивної сторони*** посягання на життя особи можуть вчинятися шляхом дії або бездіяльності. Усі вбивства визначені в законі як кримінальні правопорушення з матеріальним складом і характеризуються наявністю суспільного небезпечного діяння (дії або бездіяльності), що позбавляє життя іншу людину, суспільно небезпечним наслідком у вигляді смерті іншої людини, причинним зв'язок між діянням і настанням смерті.

Для позбавлення людини життя може бути застосовано як фізичний вплив (удар, постріл і т.п.), так і психічне (заподіяння щиросердечної травми, що

викликала смерть тощо). У випадку вчинення вбивства шляхом бездіяльності мова може йти про нездійснення винним дій, що могли запобігти настання смерті за умови, що особа зобов'язана була і мала можливість вчинити такі дії.

Суб'єктивна сторона вбивства характеризується як умисною формою вини (ст.ст. 115-118 КК), так і необережною формою вини (ст. 119 КК).

До числа ознак суб'єктивної сторони умисних вбивств, що мають значення для кваліфікації, необхідно віднести також мотив, мету та емоційний стан винного в момент вчинення кримінального правопорушення.

Суб'єктом вбивств, передбачених ст.ст. 115-117 КК є фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку. Суб'єктом вбивств, передбачених ст.ст. 118, 119 може бути фізична осудна особа, що досягла 16-річного віку. Деякі склади вбивств передбачають наявність певних додаткових ознак у суб'єкта вбивства (наприклад, суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 117 КК може бути лише мати новонародженої дитини).

В залежності від форми вини вбивства поділяють на такі види:

1) умисні вбивства (ст.ст. 115-118 КК);
2) вбивство через необережність (ст. 119 КК).

У свою чергу, ***умисні вбивства в залежності від наявності або відсутності обтяжуючих чи пом'якшуючих обставин поділяються на:***

– просте вбивство, тобто без обтяжуючих і пом'якшуючих обставин (ч. 1 ст. 115 КК);
– кваліфіковані вбивства, тобто при наявності обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 115 КК);
– привілейовані вбивства, тобто при наявності пом'якшуючих обставин (ст.ст. 116-118 КК).

Умисне вбивство, вчинене при наявності як обтяжуючих, так і пом'якшуючих обставин, підлягає кваліфікації як вбивство, вчинене при пом'якшуючих обставинах. Наприклад, умисне убивство двох і більше осіб, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, необхідно кваліфікувати тільки за ст. 116 КК.

Умисне вбивство (ст. 115 КК).

Об'єкт цього кримінального правопорушення – життя особи.

Ч. 1 ст. 115 КК передбачає відповідальність за вбивство без пом'якшуючих і без обтяжуючих обставин (просте вбивство). Як свідчить практика, за ч. 1 ст. 115 КК кваліфікують вбивства через помсту, ревнощі, на ґрунті неприязних стосунків, за згодою потерпілого тощо.

Умисні вбивства при обтяжуючих обставинах, у порівнянні з іншими видами вбивств, представляють підвищену суспільну небезпечність вчиненого. Перелік обтяжуючих обставин при вбивстві зазначений у пунктах 1-14 ч. 2 ст. 115 КК і є вичерпним. Для кваліфікації умисного вбивства за ч. 2 ст. 115 КК необхідно встановити хоча б одну ознаку, передбачену ч. 2 ст. 115 КК. Якщо в діях винної особи таких ознак вбачається декілька, то всі вони мають отримувати самостійну правову оцінку за відповідним пунктом ч. 2 ст. 115 КК.

Умисне позбавлення життя двох або більше осіб кваліфікується за п. 1

ч. 2 ст. 115 КК за умови, що їх вбивство охоплювалось єдиним умислом винного. Для такої кваліфікації не має значення, яким мотивом керувався винний і чи був він однаковим при позбавленні життя кожного з потерпілих. Якщо ці мотиви передбачені як кваліфікуючі ознаки, дії винного додатково кваліфікуються і за відповідними пунктами ч. 2 ст. 115 КК. Наявність розриву в часі при реалізації єдиного умислу на вбивство двох або більше осіб значення для кваліфікації кримінального правопорушення за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК не має.

Вбивство однієї людини і замах на життя іншої не може розглядатися як закінчений кримінальне правопорушення – вбивство двох або більше осіб. У цих випадках вчинене слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 115 КК та за ч. 2 або 3 ст. 15, п. 1 ч. 2 ст. 115 КК незалежно від послідовності злочинних дій. Замах на вбивство двох або більше осіб, який не призвів до смертельного наслідку, кваліфікується за ч. 2 або 3 ст. 15, п. 1 ч. 2 ст. 115 КК.

Під ***вбивством малолітньої дитини*** (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК) розуміється умисне позбавлення життя особи, якій не виповнилося 14 років. Ця кваліфікуюча ознака наявна тоді, коли винний достовірно знав, що потерпілий є малолітнім, або припускав це, або ж за обставинами справи повинен був і міг це усвідомлювати. ***Умисне вбивство жінки, яка перебувала у стані вагітності***, за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК кваліфікується за умови, що винний завідомо знав про такий стан потерпілої. Кваліфікація кримінального правопорушення не залежить від строку вагітності та життєздатності плоду.

Відповідальність за ***умисне вбивство заручника або викраденої людини*** (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК) настає за умови, що потерпілий був заручником (тобто, особою, яка була захоплена чи трималася з метою спонукати її родичів, державну або іншу установу, підприємство чи організацію, фізичну або службову особу до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення) і винна особа це усвідомлювала.

Слід пам’ятати, що саме по собі незаконне позбавлення волі або викрадення людини, а також захоплення чи утримання заручника є самостійними кримінальне правопорушеннями, які кваліфікуються за ст.ст. 146, 147, 349 або 349-1 КК. Проте, дії кваліфікуються як умисне вбивство заручника або викраденої людини незалежно від того, чи була винна особа причетною до вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 146, 147, 349 або 349-1 КК. Разом з тим, мотив такого вбивства повинен мати зв’язок із даними кримінальне правопорушеннями (наприклад, це можуть бути бажання спонукати зазначених у ст. 147 КК осіб, установу, підприємство, організацію до вчинення чи утримання від вчинення певних дій або ж помста за невиконання висунутих вимог, прагнення приховати захоплення чи тримання заручника або інший кримінальне правопорушення, вчинений під час їх здійснення, тощо).

Умисне вбивство визнається вчиненим з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК), якщо винний, позбавляючи потерпілого життя, усвідомлював, що завдає йому особливих фізичних (шляхом заподіяння великої кількості тілесних ушкоджень, тортур, мордування, мучення, в тому числі з використанням вогню, струму, кислоти, лугу, радіоактивних речовин, отрути, яка завдає нестерпного болю, тощо), психічних чи моральних (шляхом

зганьблення честі, приниження гідності, заподіяння тяжких душевних переживань, глумління тощо) страждань, а також, якщо воно було поєднане із глумлінням над трупом або вчинювалося в присутності близьких потерпілому осіб і винний усвідомлював, що такими діями завдає останнім особливих психічних чи моральних страждань. Не можна кваліфікувати умисне вбивство за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК на тій підставі, що винна особа в подальшому з метою приховання цього кримінального правопорушення знищила або розчленувала труп.

Умисне вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб (п. 5 ч. 2 ст. 115 КК), має місце за умови, що винний, здійснюючи умисел на позбавлення життя певної особи, усвідомлював, що застосовує такий спосіб вбивства, який є небезпечним для життя не тільки цієї особи, а й інших людей (наприклад, вбивство шляхом пострілу в натовп людей, підпал приміщення, у якому крім потерпілого знаходилися інші особи, вчинення аварії автомашини, в якій їхали кілька осіб). При цьому небезпека для життя інших людей має бути реальною. У разі, коли винний, позбавляючи життя певну особу, помилково вважав, що робить це таким способом, який є небезпечним для життя потерпілого та інших людей, у той час як той фактично небезпечним не був, вчинене належить кваліфікувати як замах на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого п. 5 ч. 2 ст. 115 КК.

Якщо при умисному вбивстві, вчиненому небезпечним для життя багатьох осіб способом, позбавлено життя й іншу особу (інших осіб), кримінальне правопорушення кваліфікується за пунктами 1 і 5 ч. 2 ст. 115 КК, а якщо заподіяно шкоду її (їх) здоров'ю, – за п. 5 ч. 2 ст. 115 КК та відповідними статтями КК, що передбачають відповідальність за умисне заподіяння тілесних ушкоджень.

Умисне вбивство з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК) має місце у разі, коли винний, позбавляючи життя потерпілого, бажав одержати у зв'язку з цим матеріальні блага для себе або інших осіб (заволодіти грошима, коштовностями, цінними паперами, майном тощо), одержати чи зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків (одержати спадщину, позбавитися боргу, звільнитися від платежу тощо) або досягти іншої матеріальної вигоди. При цьому не має значення, чи одержав винний ту вигоду, яку бажав одержати внаслідок вбивства, а також коли виник корисливий мотив – до початку чи під час вчинення цього кримінального правопорушення. Якщо ж мотив на заволодіння майном виник вже після вбивства, то такі дії кваліфікуються окремо, як умисне вбивство та заволодіння чужим майном.

Як учинене з корисливих мотивів слід кваліфікувати й умисне вбивство з метою подальшого використання органів чи тканин людини в певних корисливих цілях (для трансплантації, незаконної торгівлі тощо).

Умисне вбивство з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115 КК) матиме місце лише у випадку, коли винний позбавляє іншу особу життя внаслідок явної неповаги до суспільства, нехтування загальнолюдськими правилами співжиття і нормами моралі, а так само без будь-якої причини з використанням малозначного приводу. Якщо крім вбивства з хуліганських мотивів винний

вчинив ще й інші хуліганські дії, що супроводжувались особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, вчинене кваліфікується за п. 7 ч. 2 ст. 115 і за відповідною частиною ст. 296 КК. Не можна кваліфікувати як вчинене з хуліганських мотивів умисне вбивство під час сварки чи бійки, яку розпочав сам потерпілий, а так само з ревнощів, помсти чи інших мотивів, що виникли на ґрунті особистих стосунків, навіть якщо при цьому було порушено громадський порядок.

Умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК) має місце, якщо кримінальне правопорушення вчинено з метою не допустити чи перепинити правомірну діяльність потерпілого у зв'язку з виконанням ним зазначеного обов'язку, змінити характер останньої, а так само з мотивів помсти за неї незалежно від часу, що минув з моменту виконання потерпілим своїх обов'язків до вбивства. Виконання службового обов'язку – це діяльність особи, яка входить до кола її повноважень, а громадського обов'язку – здійснення спеціально покладених на особу громадських повноважень чи вчинення інших дій в інтересах суспільства або окремих громадян (наприклад, перепинення правопорушення, повідомлення органів влади про кримінальне правопорушення або про готування до нього). Близькі родичі в розумінні п. 8 ч. 2 ст. 115 КК – це чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник (п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК).

Хуліганство та наступне вбивство особи, яка перепиняла ці дії, належить кваліфікувати за відповідною частиною ст. 296 і п. 8 ч. 2 ст. 115 КК. Умисне вбивство або замах на вбивство державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного або їх близьких родичів, захисника чи представника особи або їх близьких родичів, начальника військової служби чи іншої особи, яка виконує обов'язки з військової служби, представника іноземної держави або іншої особи, яка має міжнародний захист, за наявності відповідних підстав належить кваліфікувати тільки за ст.ст. 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ст. 443 КК. Разом з тим, коли умисне вбивство зазначених осіб чи замах на нього вчинені за інших обтяжуючих обставин, передбачених ч. 2 ст. 115 КК, дії винної особи додатково кваліфікуються і за відповідними пунктами цієї статті.

Для кваліфікації ***умисного вбивства як такого, що вчинене з метою приховати інший кримінальне правопорушення*** (п. 9 ч. 2 ст. 115 КК) не має значення, чи був винний причетним до кримінального правопорушення, який приховується. Дії винного, який вчинив умисне вбивство з метою приховати кримінальне правопорушення іншої особи, додатково кваліфікувати ще й за ст. 396 КК не потрібно. Якщо вбивство з метою приховання кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, було заздалегідь обіцяне, відповідальність настає за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК і за пособництво в тому

кримінальне правопорушенні, який приховувався.

Умисне вбивство тягне відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК, якщо воно було ***поєднане із зґвалтуванням потерпілої особи або насильницьким задоволенням із нею статевої пристрасті неприродним способом***, тобто мало місце в процесі вчинення зазначених кримінальних правопорушень чи одразу ж після них. При цьому дії кваліфікуються і за ч. 4 ст. 152 чи ч. 3 ст. 153 КК або ще й за відповідною частиною ст. 15 КК. Умисне вбивство з метою задовольнити статеву пристрасть із трупом також тягне відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК.

Умисне вбивство, вчинене на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115 КК), – це умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Таке доручення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити потерпілого життя, а замовник – вчинити в інтересах виконавця певні дії матеріального чи нематеріального характеру або ж не вчинювати їх. Якщо замовлення умисного вбивства мало форму угоди, відповідальність за п. 11 ч. 2 ст. 115 КК настає незалежно від того, коли були вчинені обіцяні виконавцеві дії – до чи після вбивства, виконав чи не виконав замовник свою обіцянку, збирався він це робити чи ні. До дій матеріального характеру, зокрема, належать сплата виконавцеві винагороди за вчинення вбивства, передача чи збереження прав на майно, звільнення від майнових зобов'язань тощо. Під діями нематеріального характеру розуміються будь-які дії, вчинення чи не вчинення яких безпосередньо не пов'язане з матеріальними інтересами виконавця вбивства. У випадках, коли умисне вбивство на замовлення вчинюється з метою одержання від замовника грошей, матеріальних цінностей чи інших вигод матеріального характеру (тобто з корисливих мотивів), дії виконавця кваліфікуються за пунктами 6 і 11 ч. 2 ст. 115 КК. Замовник умисного вбивства залежно від конкретних обставин справи повинен визнаватись або підбурювачем, або організатором кримінального правопорушення (якщо тільки він не є його співвиконавцем). Дії замовника умисного вбивства, який одночасно був і співвиконавцем цього кримінального правопорушення, кваліфікуються за пунктами 11 і 12 ч. 2 ст. 115 КК як умисне вбивство, вчинене на замовлення за попередньою змовою групою осіб, а за наявності до того підстав – і за іншими пунктами цієї статті.

Умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб (п. 12 ч. 2 ст. 115 КК) має місце, якщо воно вчинене спільно двома або більше особами, які заздалегідь, тобто до початку кримінального правопорушення, домовилися про спільне його вчинення.

За п. 13 ч. 2 ст. 115 КК кваліфікуються дії ***особи, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком убивства, передбаченого ст.ст. 116–118 КК***. Відповідальність за повторне умисне вбивство настає незалежно від того, чи була винна особа раніше засуджена за перше кримінальне правопорушення, вчинила вона закінчене вбивство чи готування до нього або замах на нього була вона виконавцем чи іншим співучасником кримінального правопорушення.

Вбивство ***з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості***

(п. 14 ч. 2 ст. 115 КК), являє собою вбивство з ненависті до представникам певної раси, національності чи релігії взагалі, а не до конкретних осіб із їх числа, а також вбивство з помсти за приналежність до певної раси, національності чи релігії. Тому для кваліфікації умисного вбивства за п. 14 ч. 2 ст. 115 КК необхідно, щоб при вчинені такого кримінального правопорушення, головним мотивом виступало саме расова, національна чи релігійна нетерпимість. Під ***мотивом расової, національної чи релігійної нетерпимості*** слід розуміти обумовленні певні потреби, внутрішні спонукання, вираженні бажанням винуватого показати неповноцінність потерпілого у зв'язку приналежності його до певної раси, нації чи релігії і цим самим виразити свою нетерпимість до них. Нетерпимість до нації, раси може виникнути на основі почуття (винятковості) особи, його приналежності до «вищої» нації, раси, а також уявлення особи, що його національність, раса відрізняється від інших національностей, рас своїм високим інтелектом та рівнем культури. Підставою також може бути будь-який особистий мотив, коли образа, нанесена представником конкретної національності чи раси, розповсюджується на всю націю чи расу. Мотив релігійної нетерпимості проявляється бажанням винуватого виразити своє ворожнече ставлення в першу чергу, до певної релігії чи релігійного об'єднання, а вже потім до потерпілого, який сповідує певну релігію чи приналежить до певного релігійного об'єднання. Умисне вбивство з мотивів релігійної нетерпимості може бути направлене не тільки проти особи, яка сповідує певну релігію, а й проти особи, яка не сповідує жодну релігію (атеїста).

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК).

Стаття 116 КК передбачає відповідальність за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання або тяжкої образи з боку потерпілого.

Об'єкт кримінального правопорушення – життя особи. ***Потерпілою особою*** від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 116 КК може бути лише особа, яка має рівень розумового розвитку, що дозволяє повною мірою усвідомлювати соціальну значущість і протиправність вчинюваного нею діяння.

Об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення характеризується:

а) вчиненням вбивства особою, яка перебуває у стані сильного душевного хвилювання;

б) станом, який виник раптово;

в) станом, який зумовлений жорстоким поводженням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності систематичного характеру такого поводження з боку потерпілого.

Сильне душевне хвилювання – це раптовий емоційний процес, викликаний поведінкою потерпілого, що протікає швидко і бурхливо, та певною мірою

характеризується здатністю особи усвідомлювати свої дії і керувати ними. Більшість правників поняття «сильне душевне хвилювання» ототожнюють з поняттям «фізіологічний афект». Фізіологічний афект потрібно відрізняти від патологічного афекту, який є тимчасовим розладом психічної діяльності, що слугує підставою для визнання особи неосудною. Таким, що виник раптово, визнається стан сильного душевного хвилювання, процес виникнення і протікання якого характеризується неочікуваністю, миттєвістю, бурхливістю, швидкоплинністю.

Під ***жорстоким поводженням***, необхідно розуміти протизаконний вплив на людину, який здійснюється поза (або проти) її волі і який здатен заподіяти їй органічну, фізіологічну або психічну травму, а також обмежити свободу її волевиявлення. Насильство виражається як у фізичному, так і в психічному впливі на людину.

Під поняттям ***систематичного характеру такого поводження*** розуміють вчинення певних дій (три і більше разів), що супроводжуються умисним заподіянням потерпілому психічних або моральних страждань із приниженням людської гідності незалежно від форми їх здійснення.

Виникнення стану сильного душевного хвилювання внаслідок застосування до особи насильства на законних підставах (наприклад, при затриманні її працівниками органів Національної поліції у разі вчинення нею кримінального правопорушення чи іншого правопорушення) або ж не в результаті систематичного знущання або тяжкої образи виключає відповідальність особи, яка в такому стані умисно вчинила вбивство, за ст. 116 КК.

Обов’язковою ознакою об’єктивної сторони кримінального правопорушення є ***час*** його вчинення. Це кримінальне правопорушення може бути вчинено лише тоді, коли винний перебуває у стані сильного душевного хвилювання. Найчастіше такий стан є короткочасним і триває всього декілька хвилин. У випадку, коли умисне вбивство вчинене після того, як стан сильного душевного хвилювання пройшов, вчинене залежно від обставин справи необхідно кваліфікувати за відповідною частиною ст. 115 КК.

Підстави виникнення стану сильного душевного хвилювання (насильство, образа, систематичне знущання, аморальні або інші протиправні дії з боку потерпілого) можуть бути спрямовані не тільки до винного або його близьких, а й до будь-яких інших осіб. При цьому дії винного мають кваліфікуватися за статтями, що передбачають кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення , учинені в стані сильного душевного хвилювання.

Суб’єктивна сторона кримінального правопорушення характеризуються лише умисною формою вини. У тих випадках, коли посягання на життя особи вчинене в стані сильного душевного хвилювання, здійснюються через необережність, кримінальна відповідальність не настає.

Суб’єктом кримінального правопорушення є фізична, осудна особа, яка досягла 14-річного віку і знаходилася під час вчинення кримінального правопорушення у стані сильного душевного хвилювання.

Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК).

Стаття 117 КК передбачає відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів.

Об'єкт кримінального правопорушення – життя новонародженої дитини. ***Потерпілим*** від цього кримінального правопорушення може бути лише власна новонароджена дитина матері.

Об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення характеризується:

а) вбивством матір'ю своєї новонародженої дитини;

б) вчиненням цього діяння під час пологів або одразу після них.

Вбивство ***під час пологів або одразу після них*** означає, що кримінальне правопорушення вчиняється в момент початку пологів, або у період відділення дитини від тіла матері, навіть якщо дитина ще пов'язана з матір'ю пуповиною, або після повного відділення дитини від тіла матері й початку самостійного життя.

Віднесення зазначеного виду умисного вбивства до вбивств при пом'якшуючих обставин пояснюється тим, що: а) його вчинення обумовлене емоційною напругою, викликаною вагітністю і пологами та психічними процесами, що їх супроводжували (зокрема сімейним конфліктом, подружньою зрадою, матеріальними та іншими соціально-побутовими негараздами); б) тимчасовий психічний розлад послаблює здатність матері усвідомлювати свої дії та керувати ними, у зв'язку з чим вона є обмежено осудною.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим або непрямим умислом.

Суб'єктом кримінального правопорушення може бути лише мати потерпілої дитини, яка є осудною і на момент вчинення кримінального правопорушення досягла 14-річного віку. Співучасники у вбивстві матір'ю новонародженої дитини несуть відповідальність за статтями 27 і 115. Обставини, що пом'якшують відповідальність матері, на співучасників не поширюються.

Якщо умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини вчинено із заздалегідь обдуманим умислом, у т.ч. за взаємною згодою подружжя, вчинене слід кваліфікувати за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК, а за наявності підстав – і за іншим пунктами ч. 2 цієї статті.

Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ст. 118 КК).

Об'єкт кримінального правопорушення – життя особи.

Стаття 118 КК містить склад привілейованого умисного вбивства, яке, підлягає кваліфікації за цією статтею у трьох випадках, а саме, у разі його вчинення при перевищенні:

1) Меж необхідної оборони, У цьому випадку діяння характеризується вбивством того, хто посягає, при захисті від суспільно небезпечного посягання, але з перевищенням меж необхідної оборони, тобто при явній невідповідності

зазначеної шкоди небезпечності посягання або обстановці захисту.

2) Меж захисту в обстановці уявної оборони. Вбивство здійснюється за обставин, коли реального суспільно небезпечного посягання з боку потерпілого не було і винна особа, неправильно оцінюючи дії потерпілого, лише помилково припускала наявність такого посягання.

3) Заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення. Діяння полягає у вбивстві особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, при її затриманні, але з перевищенням заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення, тобто при явній невідповідності зазначеної шкоди небезпечності посягання або обстановці затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення.

Обов'язковою умовою кваліфікації вбивства за ст. 118 КК є перебування винного при вчиненні цього діяння у стані необхідної оборони, уявної оборони або в умовах необхідності затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення. Якщо буде встановлено, що винний не перебував у такій обстановці, вчинене ним за наявності підстав слід кваліфікувати за ст. 115 КК.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим або непрямим умислом. При цьому свідомістю винного має охоплюватись той факт, що він діє в умовах необхідної оборони або умовах, необхідних для затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення. ***Мотивація*** дій винного при перевищенні меж необхідної оборони має бути головним чином обумовлена захистом від суспільного посягання охоронюваних законом прав і інтересів. При перевищенні заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення, домінуючим є певне спрямування дій винного – він переслідує мету затримати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, і доставити її відповідним органам влади. Заподіяння потерпілому смерті через необережність при вищезазначених обставинах не тягне за собою кримінальну відповідальність.

Суб'єктом кримінального правопорушення є осудна особа, яка досягла 16-річного віку і перебуває у стані необхідної, уявної оборони або правомірного затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення.

Вбивство через необережність (ст. 119 КК).

Об'єкт кримінального правопорушення – життя особи.

Відповідальність за протиправне заподіяння смерті іншій людині через необережність настає у випадках, коли особа, яка позбавила потерпілого життя, передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків своїх дій чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення (кримінально протиправна самовпевненість), або ж не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була й могла їх передбачити (кримінально протиправна недбалість).

Якщо смерть потерпілого настала від ушкодження, одержаного при падінні від поштовху чи удару, якщо винний не бажав або свідомо не припускав настання таких наслідків, то такі дії, залежно від змісту суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, можуть кваліфікуватись як убивство через

необережність чи як умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого.

З ***суб'єктивної сторони*** кримінальне правопорушення характеризується кримінально протиправною самовпевненістю або кримінально протиправною недбалістю.

Суб'єкт кримінального правопорушення – загальний (фізична осудна особа, що досягла 16-річного віку).

Кваліфікуючою ознакою цього кримінального правопорушення є вчинення вбивства через необережність двох або більше осіб.

3. Кримінальні правопорушення проти здоров'я особи.

Конституція України визначає, що здоров'я людини є однією з найвищих соціальних цінностей. Одним зі способів охорони здоров'я особи є встановлення у кримінальному законодавстві норм, що передбачають відповідальність за відповідні посягання. Поряд зі кримінальне правопорушеннями проти життя, відповідальність за посягання на здоров'я людини передбачена в розділі II Особливої частини КК – «Кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я особи».

До кримінальних правопорушень проти здоров'я особи слід відносити:

– тілесні ушкодження (статті 121-125, 128 КК);
– побої і мордування (ст. 126 КК);
– домашнє насильство (ст. 126^1 КК);
– катування (ст. 127 КК);
– спеціальні види тілесних ушкоджень: зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 130 КК) та зараження венеричною хворобою (ст. 133 КК).

Діюче кримінальне законодавство не дає поняття тілесного ушкодження. Для його визначення варто звернутися до Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, які затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 року № 6 (далі – Правила).

У пункті 1.2. Правил зазначено, що ***тілесні ушкодження – це порушення анатомічної цілості тканин, органів та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів – фізичних, хімічних, біологічних, психічних*** (з медичної точки зору).

Юридичне визначення: ***тілесне ушкодження – це протиправне умисне або необережне заподіяння шкоди здоров'ю іншої людини, що виразилося в порушенні анатомічної цілісності тканин, органів і їх функцій.***

Об'єктом тілесних ушкоджень є здоров'я іншої людини.

Здоров'я – це стан людини, що відповідає рівневі його біологічного розвитку, що дозволяє йому правильно або нормально жити і працювати. Здоров'я будь-якої людини поза залежністю від його фізичного стану, віку, соціального стану охороняється кримінальним законом в однаковій мірі.

Тілесне ушкодження може мати місце тільки у відношенні здоров'я іншої людини. Заподіяння шкоди власному здоров'ю утворює склад кримінального

правопорушення тільки у випадках, коли такі дії є способом вчинення іншого кримінального правопорушення (наприклад, ухилення від військової служби шляхом самокалічення – ч. 1 ст. 409 КК).

Заподіяння тілесних ушкоджень сконструйовані в законі як кримінальні правопорушення з матеріальними складами, та їх ***об'єктивна сторона*** полягає в протиправному заподіянні шкоди здоров'ю іншої людини шляхом дії або бездіяльності.

Для заподіяння тілесних ушкоджень може бути застосоване як фізичний вплив (удар, постріл і т.п.), так і психічний. Заподіяння тілесного ушкодження шляхом бездіяльності може мати місце у випадку нездійснення винним дій, що могли б запобігти їх настанню за умови, що особа зобов'язана була і мала можливість вчинити такі дії.

У кожному конкретному випадку між діянням винного і наслідками, що наступили, повинен бути причинний зв'язок.

Склади заподіяння тілесних ушкоджень вважаються закінченими з моменту настання наслідку у виді заподіяння шкоди різної тяжкості здоров'ю іншої людини.

Суб'єктивна сторона заподіяння тілесних ушкоджень може виражатися як виною у формі умислу (ст.ст. 121-125 КК), так і виною у формі необережності (ст. 128 КК). При умисному тяжкому тілесному ушкодженні, що спричинило смерть потерпілого, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК, має місце подвійна (змішана) форма вини.

При кваліфікації умисних тілесних ушкоджень слід виходити зі спрямованості умислу винного. Якщо умислом винного охоплювалося заподіяння менш значного тілесного ушкодження, чим реально було заподіяно, дії винного необхідно кваліфікувати в залежності від фактично заподіяних тілесних ушкоджень. При фактичному заподіянні потерпілому більш легкого тілесного ушкодження, чим охоплювалося умислом винного, вчинене слід розглядати як замах на заподіяння тих тілесних ушкоджень, на заподіяння яких був спрямований умисел.

Суб'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 121, 122 КК є фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку. Суб'єктом інших тілесних ушкоджень може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

В залежності від ступеня тяжкості тілесні ушкодження поділяються на три види:

1) тяжкі тілесні ушкодження;
2) середньої тяжкості тілесні ушкодження;
3) легкі тілесні ушкодження, які, у свою чергу, поділяються на:
   а) легкі тілесні ушкодження, що не потягли за собою короткочасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності),
   б) легкі тілесні ушкодження, що потягли за собою короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності.

Умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК).

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення

виступає здоров'я особи, ***додатковим факультативним*** – життя особи.

Об'єктивну сторону кримінального правопорушення утворюють:

1) небезпечне для життя в момент заподіяння;

2) таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій;

3) таке, що спричинило каліцтво статевих органів;

4) таке, що спричинило психічну хворобу;

5) таке, що спричинило інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину;

6) таке, що спричинило переривання вагітності;

7) таке, що спричинило непоправне знівечення обличчя.

Тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння. Правила до небезпечних для життя відносять ушкодження, що в момент заподіяння (завдання) чи в клінічному перебігу через різні проміжки часу спричиняють загрозливі для життя явища і котрі без надання медичної допомоги, за звичайним своїм перебігом, закінчуються чи можуть закінчитися смертю, зокрема:

– ті, що проникають у черепну порожнину, у тому числі й без ушкодження мозку;

– відкриті й закриті переломи кісток склепіння та основи черепа, за винятком кісток лицевого скелета та ізольованої тріщини тільки зовнішньої пластинки склепіння черепа;

– забій головного мозку тяжкого ступеня як зі здавленням, так і без здавлення головного мозку; забій головного мозку середньої тяжкості за наявності симптомів ураження стовбурної ділянки;

– ізольовані внутрішньочерепні крововиливи за наявності загрозливих для життя явищ;

– ті, що проникають у канал хребта, у тому числі й без ушкодження спинного мозку та його оболонок;

– переломо-вивих та переломи тіл чи обох дуг шийних хребців, односторонні переломи дуг I або II шийних хребців, а також переломи зубовидного відростка II шийного хребця; у тому числі без порушення функції спинного мозку;

– підвивихи шийних хребців за наявності загрозливих для життя явищ, а також їх вивихи;

– закриті ушкодження спинного мозку в шийному відділі;

– перелом чи переломо-вивих одного або кількох грудних чи поперекових хребців з порушенням функції спинного мозку або за наявністю клінічно встановленого шоку тяжкого ступеня;

– закриті ушкодження грудних, поперекових і крижових сегментів спинного мозку, котрі супроводжувались тяжким спінальним шоком чи порушенням функцій тазових органів;

– ушкодження з повним (усіх шарів) порушенням цілості стінки глотки, гортані, трахеї, головних бронхів, стравоходу, незалежно від того з боку шкіряних покривів чи з боку слизової оболонки (просвіту органа) вони заподіяні;

– закриті переломи під'язичної кістки, закриті й відкриті ушкодження ендокринних залоз ділянок шиї (щитовидної, паращитовидної, вилочкової – у дітей) – все за наявності загрозливих для життя явищ;

– поранення грудної клітки, котрі проникли в плевральну порожнину, порожнину перикарду чи клітковину середостіння, у тому числі і без ушкодження внутрішніх органів;

– ушкодження живота, котрі проникли в черевну порожнину, у тому числі і без ушкодження внутрішніх органів; відкриті ушкодження внутрішніх органів, розміщених в заочеревному просторі (нирок, наднирників, підшлункової залози) і в порожнині таза (сечовий міхур, матка, яєчники, передміхурова залоза, верхній і середній відділи прямої кишки, перетинкова частина уретри);

– закриті ушкодження органів грудної, черевної порожнини, органів заочеревного простору, порожнини таза – все за наявності загрозливих для життя явищ;

– відкриті переломи діафіза (тіла) плечової, стегневої і великогомілкової кісток;

– переломи кісток таза за наявності загрозливих для життя явищ;

– ушкодження, що спричинили шок тяжкого ступеня, масивну крововтрату, кому, гостру ниркову, печінкову недостатність, гостру недостатність дихання, кровообігу, гормональну дисфункцію, гострі розлади регіонарного і органного кровообігу, жирову чи газову емболію;

– ушкодження великих кровоносних судин, аорти, сонної (загальної, внутрішньої, зовнішньої), підключичної, плечової, підклубової, стегневої, підколінної артерій чи вен, що їх супроводять;

– загальна дія високої температури (тепловий і сонячний удар) за наявності загрозливих для життя явищ: термічні опіки III-IV ступеня з площею ураження понад 15% поверхні тіла; опіки III ступеня понад 20% поверхні тіла; опіки II ступеня понад 30% поверхні тіла, а також опіки меншої площі, що супроводжувались шоком тяжкого ступеня; опіки дихальних шляхів за наявності загрозливих для життя явищ;

– ушкодження від дії низької температури, променеві ушкодження та такі, що були отримані в умовах баротравми – всі за наявності загрозливих для життя явищ;

– отруєння речовинами будь-якого походження з перевагою як місцевої, так і загальної дії (у тому числі і харчові токсикоінфекції) за умови, що в клінічному перебігу мали місце загрозливі для життя явища;

– усі види механічної асфіксії, що супроводжувалися комплектом розладів функції центральної нервової системи, серцевосудинної системи та органів дихання, котрі загрожували життю; за умови, що це встановлено об'єктивними клінічними даними

За ознакою **втрати будь-якого органу або його функцій** тяжкими Правила визнають ушкодження, що належать до тяжких за кінцевим результатом та наслідками: втрата будь-якого органа чи втрата органом його функції – втрата зору, слуху, язика, руки, ноги і репродуктивної здатності.

Втрата руки, ноги – це відокремлення їх від тулуба (як усієї руки або

ноги, так і ампутація їх на рівні не нижче ліктьового чи колінного суглобів) чи втрата ними функцій (параліч або інший стан, що виключає їх діяльність). Усі інші випадки мають розглядатись як втрата частини кінцівки і оцінюватися за ознакою стійкої втрати працездатності. Наприклад, втрата стопи призводить до втрати загальної працездатності більш ніж на одну третину і за цією ознакою є тяжким тілесним ушкодженням.

Під ***втратою зору*** слід розуміти повну стійку сліпоту на обидва ока чи такий стан, при якому має місце зниження зору до підрахунку пальців на відстані 2 метрів і менше (гострота зору на обидва ока 0,04 і нижче). Втрата зору на одне око тягне за собою стійку втрату працездатності понад однієї третини і за цією ознакою відноситься до тяжких тілесних ушкоджень.

Втрата слуху – це повна стійка глухота на обидва вуха або такий незворотний стан, коли потерпілий не чує розмовної мови на відстані 3-5 см від вушної раковини. Втрата слуху на одне вухо тягне за собою стійку втрату працездатності менше як на одну третину і за цією ознакою відноситься до середньої тяжкості тілесного ушкодження.

Під ***втратою язика (мовлення)*** розуміють невиліковну втрату здатності висловлюватися членороздільними звуками, зрозумілими для оточуючих.

Втрата репродуктивної здатності означає втрату здатності до злягання, запліднення, зачаття та дітородіння.

Тяжке тілесне ушкодження таке, що спричинило **каліцтво статевих органів**. Всесвітня Організація Охорони Здоров'я (ВООЗ) визначає каліцтво жіночих статевих органів (або жіноче обрізання) як всі операції з часткового або повного видалення зовнішніх жіночих геніталій або спричинення інших травм жіночим статевим органам з немедичною метою. Виокремлюють 4 типи нанесення каліцтв жіночим геніталіям:

тип 1 – клітеродектомія – часткове або повне видалення клітора або, в дуже рідких випадках, лише видалення крайньої плоті (шкіряні складки довкола клітора);

тип 2 – ексцизія – часткове або повне видалення клітора і малих статевих губ, з ексцизицією або без такої великих статевих губ;

тип 3 – інфібуляція – звуження входу в піхву шляхом формування щільного кільця. Кільце утворюється в результаті видалення і переміщення малих або великих статевих губ, іноді за рахунок ушивання, з видаленням або без видалення клітора (клітеродектомії);

тип 4 – інші – всі інші операції на жіночих геніталіях, що наносять шкоду, здійснені з немедичною метою (наприклад, проколювання, пірсінг, надрізання, клеймування області геніталій).

До тяжких тілесних ушкоджень відноситься також **ушкодження, що призвело до психічної хвороби** – будь-яке психічне захворювання, незалежно від його тяжкості, тривалості і ступеня виліковності. Не відносяться до тяжких тілесних ушкоджень розлади нервової діяльності, що не є психічними захворюваннями.

Ознакою тяжкого тілесного ушкодження є також **інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину**

(не менш 33%). Під іншим розладом здоров'я мається на увазі ушкодження, що не підпадає ні під одну з інших ознак тяжкого тілесного ушкодження, перерахованих у ст. 121 КК.

Розміри стійкої (постійної) втрати загальної працездатності при ушкодженнях встановлюються після наслідку ушкодження, що визначився, на підставі об'єктивних даних з урахуванням документів, якими керується у своїй роботі експертна комісія. ***Під стійкою (постійною) втратою загальної працездатності розуміється така необоротна втрата функції, яка повністю не відновлюється.*** Під наслідком ушкодження, що визначився, слід розуміти повне загоєння ушкодження і зникнення хворобливих змін, які були ним обумовлені. Це не виключає можливості збереження стійких наслідків ушкодження (рубця, анкілозу, укорочення кінцівок, деформації суглоба тощо).

Ушкодження, що спричинило **переривання вагітності**, незалежно від її строку, належить до тяжких за умови, що між цим ушкодженням і перериванням вагітності є прямий причинний зв'язок. Для кваліфікації таких діянь за ст. 121 КК необхідно, щоб винний усвідомлював факт вагітності потерпілої та бажав або свідомо допускав її переривання.

Тяжке тілесне ушкодження, що **виразилося в непоправному знівеченні обличчя**, має місце, якщо ушкодження обличчя, будучи неусувним, додає йому відразливий, потворний зовнішній вигляд.

Знівечення є непоправним, якщо його не можна усунути за допомогою звичайних методів лікування або воно може бути усунено лише завдяки пластичній операції. Тимчасове знівечення обличчя тяжким тілесним ушкодженням не визнається.

Для встановлення факту непоправності ушкодження призначається судово-медична експертиза, а наявність знівечення визначається слідчими та судовими органами.

Закінченим цей кримінальне правопорушення є: у разі визнання умисного тілесного ушкодження тяжким за ознакою його небезпечності для життя в момент заподіяння – з моменту вчинення такого діяння; у всіх інших випадках – з моменту настання наслідків, зазначених у ч. 1 ст. 121 КК.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим або непрямим умислом. Мета умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження впливає на кваліфікацію цього діяння лише в одному випадку – коли нею є залякування потерпілого або інших осіб (ч. 2 ст. 121 КК). Умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого характеризується змішаною (подвійною) формою вини.

Суб'єкт кримінального правопорушення – фізична осудна особа, що досягла 14-річного віку.

Кваліфікованими видами умисного тяжкого тілесного ушкодження (ч. 2 ст. 121 КК) є вчинення його: 1) способом, що має характер особливого мучення; 2) групою осіб; 3) з метою залякування потерпілого або інших осіб; 4) з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості; 5) на замовлення або 6) спричинення ним смерті потерпілого.

Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має

характер особливого мучення, має місце тоді, коли його заподіяння супроводжувалось особливим фізичним чи моральним стражданням або особливим (нестерпним) болем для потерпілого. Мученням можуть бути визнані будь-які дії, які мають наслідком зазначені страждання чи біль. Зокрема це можуть бути дії, спрямовані на тривале позбавлення людини їжі, пиття чи тепла, залишення й в шкідливих для здоров'я умовах, та інші подібні дії. Особливим проявом таких дій слід визнавати дії, які мають характер мордування або катування.

Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене з метою залякування потерпілого або інших осіб, має місце тоді, коли такі ушкодження заподіюються для викликання в них почуття страху перед винним чи іншими особами. Однак страх не є самоціллю заподіяння зазначених ушкоджень. Найчастіше вони є засобом впливу на потерпілого чи інших осіб, щоб примусити їх виконати певну дію чи утриматись від її виконання. Іншими особами, на залякування яких спрямоване заподіяння тяжких тілесних ушкоджень потерпілому, можуть визнаватися будь-які особи, на яких, на думку винного, вчинення зазначених дій щодо потерпілого може вчинити бажаний для винного вплив. Такими особами можуть бути близькі родичі потерпілого, друзі, колеги по роботі тощо.

Під ***мотивом расової, національної чи релігійної нетерпимості*** слід розуміти обумовленні певні потреби, внутрішні спонукання, вираженні бажанням винуватого показати неповноцінність потерпілого у зв'язку з приналежністю його до певної раси, нації чи релігії і цим самим виразити свою нетерпимість до них.

Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 КК).

Як випливає з ч. 1 ст. 122 КК***, умисним середньої тяжкості тілесним ушкодженням визнається умисне тілесне ушкодження, яке*** не є небезпечним для життя і не потягло за собою наслідків, передбачених у ст. 121 КК, але при цьому є таким, що спричинило тривалий розлад здоров'я або значну стійку втрату працездатності менш як на одну третину.

Об'єкт кримінального правопорушення – здоров'я особи.

Об'єктивну сторону кримінального правопорушення характеризують:

1) діяння (дія або бездіяльність);

2) наслідки у вигляді середньої тяжкості тілесного ушкодження;

3) причинний зв'язок між зазначеними діянням та наслідками.

Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту настання вказаних у ч. 1 ст. 122 КК наслідків.

Стаття 122 КК застосовується лише за умови, що порушення функції будь-якого органу було тривалим. Відповідно до Правил ***під тривалим слід розуміти розлад здоров'я строком понад 3-х тижнів (більш ніж 21 день).***

Під ***стійкою втратою працездатності менш як на одну третину розуміється втрата загальної працездатності від 10% до 33% включно.*** Відсоток втрати працездатності визначається судово-медичною експертизою.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується

прямим або непрямим умислом. Найчастіше умисел має неконкретизований характер. Мотив цього діяння не має значення для його кваліфікації.

Суб'єкт кримінального правопорушення – осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Кваліфікованими видами умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження (ч. 2 ст. 122 КК) є вчинення його: 1) з метою залякування потерпілого або його родичів; 2) з метою примусу потерпілого або його родичів до певних дій; 3) з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості.

Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання (ст. 123 КК).

Об'єкт кримінального правопорушення – здоров'я особи.

За ст. 123 КК кримінальна відповідальність настає коли винний заподіяв тяжке тілесне ушкодження в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства або тяжкої образи з боку потерпілого.

Ознаки цього кримінального правопорушення (окрім суспільно небезпечних наслідків) аналогічні ознакам умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК).

Стаття 123 КК передбачає відповідальність лише за заподіяння тяжкого тілесного ушкодження. У тих випадках, коли винний заподіює (умисно або через необережність) середньої тяжкості чи легке тілесне ушкодження у стані сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірною поведінкою з боку потерпілого, кримінальна відповідальність не настає.

Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ст. 124 КК).

Об'єкт кримінального правопорушення – здоров'я особи.

Ознаки цього кримінального правопорушення (окрім суспільно небезпечних наслідків) аналогічні ознакам умисного вбивства, вчиненого при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ст. 118 КК).

Стаття 124 КК передбачає відповідальність лише за заподіяння тяжкого тілесного ушкодження. У тих випадках, коли винний заподіює (умисно або через необережність) середньої тяжкості чи легке тілесне ушкодження у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання кримінальне злочинця, кримінальна відповідальність не настає.

Якщо в процесі вчинення даного кримінального правопорушення винний перебував у стані сильного душевного хвилювання, викликаного протиправними діями з боку потерпілого, відповідальність настає не за ст. 123 КК, а за ст. 124 КК.

Умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125 КК).

Об'єкт кримінального правопорушення – здоров'я особи.

З ***об'єктивної сторони*** кримінальне правопорушення характеризується вчиненням тілесних ушкоджень двох видів:

1) легкого тілесного ушкодження (ч. 1 ст. 125 КК);

2) легкого тілесного ушкодження, що спричинило короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності (ч. 2 ст. 125 КК).

Легке тілесне ушкодження, що не спричинило короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності – ушкодження, що має незначні скороминущі наслідки, тривалістю не більш як шість днів (синець, подряпина тощо).

Короткочасним слід вважати розлад здоров'я тривалістю понад шість днів, але не більш як три тижні (21 день).

Під незначною стійкою втратою працездатності слід розуміти втрату загальної працездатності до 10%.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим або непрямим умислом. Якщо умисел винного було спрямовано на заподіяння тяжких тілесних чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, а в результаті його дій потерпілому було заподіяно лише легкі тілесні ушкодження, вчинене слід кваліфікувати за спрямованістю умислу – за відповідними частинами ст.ст. 15 і 121 або 122 КК.

Суб'єкт кримінального правопорушення – осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Контрольні питання:

1. Дайте класифікацію умисних вбивств за кримінальним законодавством України.
2. Назвіть види вбивств за обтяжуючих обставин.
3. Визначте критерії поділу тілесних ушкоджень за ступенем тяжкості.
4. Визначте відмінності тяжкого тілесного ушкодження, яке потягло за собою смерть потерпілого, від умисного вбивства та вбивства з необережності.
5. Визначте відмінності тілесних ушкоджень від побоїв та мордування.
6. Охарактеризуйте ознаки об'єктивної сторони доведення до самогубства.
7. Які види домашнього насильства передбачено статтею 126-1 КК Укра-їни?
8. Які ознаки суб'єктивної сторони складу злочину характеризують катування?
9. Які ознаки характеризують суб'єкта незаконного проведення аборту або стерилізації?
10. Що є предметом порушення встановленого законом порядку трансплан-тації анатомічних матеріалів людини?